

Iz Bara v Podgorico.

Potopisna črtica.

Spisal S. R.

(Ponatis iz „Slovenskega Naroda“.)

V Ljubljani, 1891.

Samozaložba. — Tisk „Národne Tiskarne“.

Približuje se čas, ko bode najlepše in najugodnejše potovati po južnih krajih, po Dalmaciji, Grškem in v obče ob obalah egejskega morja. Dunajski „znanstveni klub“ prireja vsako leto taka potovanja in gotovo bode tudi marsikaterega imovitejšega Slovenca mikalo ogledati si jedno ali drugo izmed imenovanih dežel in malo pogledati v „orijent“. Ali za daljno pot nema vsakdo ne časa ne sredstev; gledati je torej na to, da si ogledamo z malimi stroški za malo časa prav mnogo zanimivega.

Kolikor iz skušnje vem, miče Slovence najbolj južna Dalmacija, Boka Kotorska in Črnagora. Ali po teh krajih je še premalo orijentalnega, premalo skrivnostnega. Če pa gremo le nekoliko dalje, pridemo na mejo, kjer si podajata roko orijent in okcident. Ako potujemo iz Bara v Podgorico, pridemo v najkrajšem času iz primorske ravnine in

južnega podnebja čez srednje gorovje do krasuega celinskega jezera in do podnožja najvišjih snežnikov. Iz večinoma turškega mesta pridemo med same Črnogorce in potem v staro središče srbskega naroda, mučenca med evropskimi narodi. V Baru prevladujejo italijanski običaji, v Podgorici pa albanski; v Baru si še med katoličani, potem prideš med Črnogorce in naposled med vse narode balkanskega polotoka.

Taka pot ni dolga, ne utrudljiva, niti draga. V enem dnevu prideš lahko iz Bara v Podgorico, uživaš skoro pri vsakem koraku druge prizore, druge utise, potuješ ali peš, ali jež, ali vozeč se v ladiji in na zadnje na vozu. V Podgorici se odpočiješ, prenočiš in se lahko ali zopet nazaj v Bar vrneš, ali pa še raje čez Danilovgrad in Cetinje v Kotor, ker poslednje mesto ima več zveze s svetom.

Samo jedenkrat na teden obiskuje Lloydov parnik osamljeno in malo komu znano luko barsko (Bar, it. Antivari, ker stoji nasproti mestu Bari v Italiji). Od daleč že se zagleda sivemu zidovju po-

dobno razvodno gorovje, ki se vleče v polkrogu v ozadju barske luke ter loči skadarsko jezero od jadranskega morja. To pogorje obdaja kot velikansk okvir dražestno podobo, ki se vedno jasnejše in vidnejše pred nami razgrinja. Od zobčastih, s strmimi rti k morju spuščajočih se gora, ki obkrožujejo najnovejšo teritorijalno pridobitev naše monarhije (občino Špič z glavnim krajem Sutomore), plava naš pogled čez vse mogočno pogorje, dokler ga ne ustavi široka in skoro navpična orjaška stena, nad katero se vzdiga še mala, z bleščečim snegom zavita piramida. To je kraljica vsega pogorja, 1593 metrov visoka Rumija, katera se jednako mogočno predstavlja opazovalcu, ki sloni na krovu Lloydovega parnika, ali pa, ki sedi na klopiči malega čolna v skadarskem jezeru. Skoro neposredno pod njenim vrhuncem vodi ozka steza tjadoli proti Albaniji, a le junaški Črnogorci, ki vrtoglavosti ne poznajo, morejo po takih gorskih stezah hoditi.

Barska luka se nabaja koncem precej odprtega zatona, katerega pa zapira na jugu kot naraven pomol rt Volovica, ki se poldrug kilometer daleč v morje vleče in potem 25 metrov navpično k morski

gladini spušča. Morje je po vsej luki samo jeden meter globoko in ima blatno dno. Zato se morajo parniki kakih 500—600 metrov daleč od obale usidrati. Ker je navadno premalo čolnov, da bi popotnike, pošto in tovore na suho preplavali, zato prenašajo vse to lučni fakini (delavci), ki si zavijajo hlače skoro po vsem bedru gori. Vso lučno službo opravlja Avstrija, ker Črnogorci še ne poznajo takih uradov.

Ob pristanišči stoji le kakih pet, šest hiš, med njimi je največa carinarnica ali „dogana“. Okolu in okolu rase grmičje „thuje“, tako da se zdi človeku, kakor bi bil na kakem pokopališču. Koj ob morji drži proti severu jahalna pot do avstrijske meje in dalje v Sutomore. To mejo dela potok Željeznica, ki je navadno suh, ob deževji pa pogosto spreminja svoj tok in zato so Avstrijci ob njegovih bregovih nanесли kupe kamenja, da se ve, kje je prava meja. Koj pri izlivu Željeznice stoji nova vila kneza Karagjorževića, ali škoda, da je vsa obala zaradi izparovanja stoječe vode nezdrava.

Med obalo in mestom razprostira se skoro 10 kilometrov (od severa proti jugu) dolga primor-

ska ravnina. Po njej teče več potokov. med katerimi je največji najjužnejši, ki ima zelo navadno ime Rječanac (ali Rječina, stari „Clyrus“). Vanj se izliva od desne strani mnogo daljši potok Bunar, ki izvira izpod najvišjega vrhunca Rumije in teče tik mesta ob njega južnem koncu. Od pristanišča pelje po primorski ravnini popolno ravna nova cesta do podnožja hriba Kurila. Cesta je dobra in trdno napravljena, le valjavnice še ni videla in tudi težki vozovi se ne vozijo po njej, da bi debeli in ostri grušč nekoliko stlačili. Sredi ravnine stoji stara reduta, drugače pa ne vidiš v okolici nikakih trdnjav.

Pod Kurilom se deli cesta: leva pelje na Suturman, desna pa v Bar. Počasí se vzdiga cesta navzgor mej mogočnimi, stoletnimi maslinami (oljčnim drevjem), ki kažejo svojo čudno obliko. Njih stebila so polna grč, prerastena, štroholasta in razprblela, veje pa tako zvite in zakrivljene, da bi lahko marsikomu zlasti v mraku domišljijo razburile. Mimo cerkvice sv. Jurja (sv. Gjorgje) prispe se v 15 minutah do prvih hiš barskih.

Bar stoji štiri in pol kilometra daleč od pristanišča deloma še v nižini ob Bunaru, deloma pa

ob podnožji ostrogi podobnega hriba, na čigar temenu je stala poprej cerkev sv. Ivana. Ob podnožji vlečejo se dalje gorenje hiše daleč gori v debro (stisnjeno dolino) nekega manjšega potoka, ki se v Bunar izliva (od desne strani). Čez Bunar in čez njegov dotok vodita po dva mosta. Vse mesto obstoji prav za prav le iz jedne, dolge ulice. Koj za mestom stisne se dolina in obronki vzdigajo se precej strmo do predgore Rumije in njenega južnega sosedu Lisin (1380 m). V začetku debra, iz katerega prihaja Bunarjev dotok, postavili so prvo rafinarnico za olje v Črnigori.

V dolenjem delu mesta ob Bunaru stoji katoliška farna cerkev, ki je pa od l. 1885 sem ob enem tudi stolna cerkev. Omenjenega leta ponovili so namreč staroslavno barsko nadškofijo, naslednico nekdanje dukljanske nadškofije. L. 1033 potovali so namreč albanski škofje na pokrajinski cerkveni zbor v Spljet, pa ladja se jim je razbila ob neko kleč blizu Hvara in vsi štirje škofi so se utopili. Zato je papež Ivan XIX. ustanovil v Baru nadškofijo ter jej podredil druge albanske škofije. Potem ko so se bili Turki tudi teh krajev polastili,

odpravile so se skoro vse albanske škofije, mej njimi tudi barska in ulcinjska (Dulcigno).

Sedanji črnogorski knez, ki si je pridobil l. 1877 tudi Bar in ž njim kakih 5000 katolikov, dogovoril se je s sveto stolico, da so zopet obnovili barsko nadškofijo. Že poprej pa (12. marca 1880) so bili od barske cerkve odtrgali tri katoliške župe v Špiću in so jih podredili kotorskej škofiji, torej zaderskej nadškofiji. Barskim nadškofom je bil imenovan vrli hrvaški rodoljub in uzoren duhovnik Šimun Milinović, poprej učitelj zgodovine na gimnaziji v Sinju. Kakor drugi njegovi sobratje na vzhodu nosi krasne brke, da ga je kaj lepo videti. Prizadeva si mnogo za razširjenje Ciril-Methodove cerkve in staroslovenske liturgije mej južnimi Slovani. Do sedaj je že toliko dosegel, da je sveta stolica dovolila, da se tiskajo svete knjige s cirilico, mesto » premučno glagolico, ki je očem škodljiva in celo zamudljiva. Ali žal, da je naša diplomacija zuala zaprečiti, da bi se smele take knjige tudi drugodi rabiti, kjer je bila do sedaj glagolica v navadi. Hrvaska duhovščina se še vedno zastonj poteguje za vpeljavo obrednih knjig s cirilico tiskanih.

Bar ima čisto orientalsko podobo, in mnogo več turškega, nego jugoslovanskega na sebi. Široka glavna ulica je precej strma in z velikimi ploščami potlakana. Opanke so te plošče tako izbrusile in ogladile, da je z našim obuvalom precej nevarno hoditi in da mora človek zelo paziti, da se mu na njih ne izpodrsne. V tej ulici je tudi „pazar“, t. j. tržišče. Ob obeh straneh se vrste lesene, nizke kolibe in hišice z daleč molečimi strehami. Vsa sprednja stran je čez dan odprta, po noči pa jo zapirajo s počeznimi vrati, katerih jedno krilo se čez dan na tla spušča, drugo pa navzgor zaviha in z veliko kljuko pod streho pričvrsti. V teh kolibah je razloženo mnogovrstno orientalsko blago v pisanih škatljicah, kakor na pr. rudeče kape in rudeči čevlji, belo platno, križana kotunina, cevi, pipe, nožje, samokresi i. t. d., i. t. d. V sredi mej vso to šaro čepi na preprogi suhljat mož z dolgimi in visečimi brkami, s fesom na glavi in lulo v ustih. Ako pride kedo kaj kupit, ne gane se s svojega mesta, nego stegne z roko po prašano stvar, ali če jo ne more z roko doseči, tedaj vzame na pomoč še dolgo cev svoje lule in tako sname dotični pred-

met. Zanimivo je tudi pogajanje, ker je zelo kratko. Ako prodajalec ni zadovoljen s ponujeno ceno, pokima z glavo (to je po vzhodnih krajih znamenje zanikanja), tleskne z jezikom ali izpregovori stereotipni „jok“ (ne), ter položi blago zopet na prejšnje mesto.

Ravno takšne so tudi delalnice: obuvala, obleka, orodje in sploh vse se izdeluje pri odprtih vratih, tako da lahko vsakdo vse vidi. Tu pa tam je tudi kaka kavarna, na vse strani odprta, v kateri čepe okoli samovarov pušči možje in pijo počasi grenko kavo brez sladkorja. Po ulici pa smukajo tje in sem ženske v vreči podobni obleki in čevljih z debelimi lesenimi podplati in z obrazom skoro popolnoma zavitim. Vse je oblečeno v slikovita pisana oblačila, ki so navadno s srebrom in zlatom na debelo obšita. Odkar spada Bar k Črnigori, viden se poleg fesov tudi mnogo črnogorskih kapic s srbskim N (Nikola, Nikica je ime sedanjemu črnogorskemu knezu) ter poleg zagorelih, bolj nizkih pomorskih trgovcev tudi vitke vojaške postave Črnogorcev. Posebno zanimajo tujca gosta zamrežena okna, navadna na kakem izpobu (risalita), za

katerimi se skrivajo turške krasotice in „bule“ (žene), tako da si jih v domišljiji mnogo lepše predstavljamo, nego so v resnici.

Sedanji Bar bil je do l. 1877 le predmestje više gori na strmi planoti ležečega turškega mesta, ki je bilo obzidano in je imelo celo pet mošej. Okoli in okoli tega skalnatega gnezda se vidijo še sedaj velikanske utrdbe z razpadajočimi bastijami in stolpi. Le tu pa tam moli iz njih špranj začrnelo žrelo topove cevi, drugače je pa vse pusto in prazno. Povsodi se vidijo razpadajoča in razstreljena ozidja nekdanjih hiš, seveda brez streh, in mej njimi se vzdigajo vitki minoreti, ali jedva do polovice njih nekdanje višine. Vse nekdanj tako živo mesto je jeden sam kup ruševin in kamenja. Ker neprijetna tišina stiska obiskovalcu prsi, kakor bi se nahajal na kakem pokopališču. Nekdanj pa je to mesto smelo gledalo tjadoli na sinje morje, bilo je neužugljiva trdnjava Benečanov in pozneje mahomedanskega polumeseca.

Ko je l. 1877 posredoval bivši naš minister zunanjih poslov, grof Andrassy, mej Črnogorci in Turki ter so morali poslednji iz dežele oditi, poslal

je knez svoje zbrane vojake (seveda proti volji Andraševi) proti jugu nad Bar, da si Črnagora že vendar jedenkrat pribori morsko nevesto. Kmalu so obkolili Črnogorci okoli in okoli nesrečno mesto ter se postavili na rtaste gore, po katerih more le njih vajena noga plezati. Kmalu so začeli metati vedno gostejšo železno točo na oblegance. Nad marsikatero hišo se je pokazal rudeči petelin in marsikateri Turek se je valjal v svoji krvi po razritih tleh. Že so bile cele ulice upepeljene in razsute, a hrabri poveljnik mesta se je še vedno upajoč oziral proti vzhodu in pričakoval tako nujne pomoči od svojega cara. Res je bilo priplulo nekaj turških bojnih ladij, da bi oslobodile stiskano mesto, ali Črnogorci so tako krepko streljali z rta Volovice na nje, da so se kmalu zopet umaknile na široko morje.

Pri obleganji Bara so Črnogorci pokazali, da neso le vajeni v malem, takoimenovanem „guerilla“ bojevanji, nego da so si prisvojili tudi vsa sredstva tako zelo napredujoče bojne tehnike in moderne umetnosti obleganja. Stiska v mestu je postajala vedno večja, pobištev in živeža je začelo primanjkovati in

nazadnje so mu Črnogorci še pitno vodo odvzeli s tem, da so iz Debra v mesto vodeči vodovod razdrli. Pri tem smelem podjetji je mnogo Črnogorcev svoje življenje izgubilo. Sedaj so spoznali Turki svojo usodo in po poldrugmesečnem obleganji odprli so dne 28. decembra 1877 vrata ter zapustili za zmerom to nesrečno mesto. Tako je v božičnem tednu zmagal sv. križ nad polumescem in kristjani so se polastili tako dolgo kljubujoče turške trdnjave.

Črnogorci so postavili v skoro popolnoma razrušenem mestu svojo „barutano“ ali skladišče za smodnik. L. 1882 pa je nekega dne o priložnosti velike nevihte strašanska strela udarila v stolp in nastala je strahovita eksplozija, ki je pometala stote in stote težke skale čez trdnjavsko ozidje na spodej stoječe biše in vrte. Tako je strela uničila še zadnje biše nekdanje trdnjave ter pobila precejšnje število vojakov in civilistov. Tako je sedaj gorenji Bar velikansk kaos slikovitih in strahovitih ruševin, ki se da primerjati drugi Troji ali pa drugemu Jeruzalemu.

Tudi na levem bregu Bunara se nahajajo razvaline, ki spominjajo na minolo dobo turškega nasilja. V sredi zanemarjenega vrta, kjer rastejo stare

masline, grčaste trte, rdeče vrtnice in rumene naranče, nahajajo se ostanki nekdanjega močnega grada, v katerem je prebival siloviti Selim Beg, nekdanjega strah in trepet vseh mirnih prebivalcev. Svoje gnezdo okrasil si je bil po ukusu serajla ob Zlatem rogu, ali pa Alhambre ob Guadalupeju ter napravil v njem izbran barm. Kjer je njegovo poželjivo oko zagledalo kako lepo ženo, ali kjer je slišal pripovedovati o kakem krasnem bitji, tje se je podal s svojimi hlapci in ugrabil je z nezaslišano predrznostjo svoj izvoljeni plen. Ko so bili začeli Črnogorci Bar oblegati, bil je Selim med najogrnjenjšimi, ki so mohamedance spodbujali k svetemu boju proti „gjauirom“. Celo sam je streljal iz nekega stolpa na oblegalce. Tedaj pa neso tudi Črnogorci štedili smrtonosnih krogelj in ko so začele te že prav gosto padati na roparsko mesto, pobrisal jo je beg z vsem svojim barmom dalje proti vzhodu in tako je izginil moderni Belsazar z obale jadranskega morja ter si poiskal varnejši kotiček v obširni državi svojega sultana.

Še sedaj se poznajo umetne slikarije na stenah, še zdaj se vidijo marmorne plošče in z vso

udobnostjo preskrbljene kopeli, ki spominjajo na krasne orientalske palače, popisane v „Tisoč in eni noči“. Smokve in trte pa so vse zidovje obrastle in prepregle, vsa vrata in okna zamašile, tako da opazovalcu nehotе prihajajo v spomin tisti „začarani in prekleti gradovi“, o katerih vedo stare mamice toliko in toliko povedati.

Pravoslavni Barani imajo svojo cerkev pri že omenjenem Sv. Jurji zunaj mesta. Tam se odcepi jahalna pot v Ulcinj (Dulcigno) od nove ceste. Cerkvica je majhna in sezidana na isti način kot vse druge pravoslavne bogomolnice. Dragocenostij nema nikakih, razen v žamet vezan evangelij. Podobo sv. Jurija postavljajo vsako nedeljo sredi cerkvice, da jo pobožno ljudstvo poljubljuje. Pop z dolgimi, valovitimi lasmi se prikaže le ob nedeljah v zamazanem in zarjavelem talarji, drugače hodi kakor navadni Črnogorci okoli in ima v svoji sobi mesto biblijoteke pobožnih knjig zbirko domačega in tujega orodja. Na travniku okoli cerkvice praznujejo vsako leto na sv. Jurja dan staroslovanski praznik, spomladi s petjem in raznimi igrami, zlasti z obligatnim kolom.

Od sv. Jurja zavije se nova cesta v mogočnem loku okoli hriba Kurilo med posameznimi hišami in začne se potem polagoma vzpenjati ob levem obronku Željeznice. S ceste je krasen razgled po vsej primorskej ravnini, katera je skoro skozi in skozi z maslinami posajena. Med njimi pa so vrtje polni južnega sadja. Ploti so nasajeni z nagnojevcem in lavorjem, ki je prav značilno drevo za južnoevropski pas. Tudi pinije rastejo tu in njih temni vrhi prav prijetno izmenjujejo bledozelene masline. Visoko gori nad cesto opažajo se razvaline nekdanjih turških „kul“ (utrjenih stolpov), katere pa bujno zelenje vedno bolj prerašča in pogledu opaževalčevemu zakriva.

Cesta nas vodi vedno dalje od morja in počasi se moramo sprijazniti z mislijo, da nam bode na zadnje popolnoma izginilo pred očij. Vender pa čutimo še vedno, da smo v orientalsem jugu. Hiše, mimo katerih hodimo, so precej čedne in ne tako raztresene, kot v pravi Črnigori. Tu prebivajo Arnavti. Moški nosijo fes, ženske pa so gosto zakrite in poleg tega še obraz stran obračajo od tujca. Toda to so zadnji pojavi orijenta.

Najedenkrat se zavije cesta okolu ostrega rebra in mi se nabajamo popolnoma v stisnjeni dolini Željeznice. Od todi se vije cesta v mogočnih serpentinah navzgor. Ali niti Arnavti, niti Črnogorci se ne zmenijo mnogo za nje, nego hodijo še vedno po starih strmih stezah, kakeršnih so le oni navajeni. Po 20 kilometrov dolgem potu prispe se na vrh sedlu Sutorman, ki leži okoli 800 metrov nad morjem. Razgleda pa tu nikacega ni, niti na jadransko morje, niti na skadarsko jezero, ker je vse okoli in okoli z drevjem zaraslo.

Jedino kar se vidi, je kakih 100 metrov višje gori na vzhodni strani nad sedlom stoječa turška trdnjavica, iz nad katere se vzdiga okrogel stolp. Še višje gori za njo stojita še dve kuli (Lubija in Vijet), ki sta tudi nekdanj imeli namen čuvati prelaz čez sutermansko sedlo. Zdaj so, se ve da, vse te utrdbe zapuščene in začele so že razpadati. Tako je ves razgled nekako turoben, posebno pa še na črnogorski strani. Tu je namreč v pozni jeseni l. 1877 taborilo kakih 7—8000 Črnogorcev. Ker je bilo zelo mrzlo, zato so začeli kar od kraja sekati lepe bukve in pripravljati si iz njih drv. Za-

lostno stoje zdaj na okolo precej visoki parobki in štori ter med njimi leži še marsikater lep rekelnj, katerega takrat neso porabili.

Koj spodaj pod sedlom izvira studenec „pašina voda“, ki vedno obilno teče in utrujenega popotnika s svojo hladno tekočino ($10^{\circ} C$) okrepuje. Zato pa se le redko pripeti, da bi se tukaj ne našel kak žejen gost, tembolj ker stoji tam blizu selo Karugje. Kdor je kedaj potoval po gorah, ta ve, kolike vrednosti je tak studenec. Na severni strani Sutermana se pozorišče zdatno spremeni. Okolo in okolo sedla so še sicer gozdi, ali naš pogled pa plava tje v daljavo proti Orahovici in Cetinji, kjer se vrhunec pri vrhuncu vzdiga in pogorja kakor kulise jedno v drugo segajo in jedno z drugim zamenjujejo.

S Sutormana se spušča cesta v več zavojkah okoli hribov Vržuta in Sorina počasi navzdol proti dolini. Globoko spodaj na desni se vije po kačasto reka Crmnica. Le njen dolenji tok in izliv v skadarsko jezero se še ne vidita. Po obeh obronkih so lijaki izprali globoke žlebline in jarke, v katerih se tu pa tam opaža lep, bel in rudečkast

mramor. Pogostoma srečujemo tudi cele plazove debelega kamena in velikanskih skal, ki so se z više ležečih vrhuncev proti dolini zatrkljale. Vsa okolica je precej samotna in puščobna. Le posamezne hiše kukajo iz gostega drevičja. Rastlinstvo ni posebno bogato, največ je hrastov in jesenov. Vendar pa se množe vedno bolj in bolj male njivice, po katerih kmetje pridno delajo.

Po dobrih 10 kilometrov dolgem potovanji pripelje nas cesta na dno doline, ki je tukaj že precej široka. Od obeh strani izlivajo se potoki v Crmnico in namakajo rodovitno dolinico. Sredi nje stoji mala vasica z revnimi kočami, na katero se vzdiga na nekem obronku tudi že na pol razpadla cerkvica. Okoli in okoli pa gledamo že precej bujno rastlinje. Debele smokve z zakrivljenim vejevjem in upravne murve s šibastimi vršički vrste se jedna za drugo. Na prisojnih obronkih vspeva prav izvrstno trta, ki daje močno, rudeče crmniško vino. Ob robu njiv in vrtov pa se prijetno vrste dišeč timijan, žareči mak in rudečkasti kozji repki (*Ionocera*).

Daljno potovanje po dolini je kaj prijetno. Crmnica je 10—20 metrov široka in precej globoka.

Teče pa zelo počasi, tako da se človeku večkrat zdi, da voda po nekaterih krajih stoji. Njeno obrežje je obraslo z gostim vrbičjem. Na desni in na levi pa gledamo bujno rastoče drevje in grmičje.

Čez 6—7 kilometrov prispemo v Virbazar, mali in precej imovit tržič med sotočjem Crmnice in Orahovice. Njegovi prebivalci se večinoma pečajo z lovom rib, koje „škorance“ imenujejo. Te vrste rib se nabaja premnogo v skadarskem jezeru in pridni Virbazarci jih nalove na milijone, potem jih posuše in prinašajo v primorska mesta na prodaj. Za nižje ljudstvo v primorji so škorance poleg polente poglavitni živež. Sicer ima tudi Virbazar dosta prihodkov od svoje rodovitne zemlje. Podnebje je tu zelo blago in srednja letna temperatura znaša $+12^{\circ} C$, torej toliko, kot po srednji Dalmaciji.

V trgovskem obziru pa nadkriljuje Virbazar 16 kilometrov severnejše stoječe mestece Rjeka. To stoji le 30 m nad morsko gladino in 20 m nad skadarskim jezerom, na koncu neke ozke nad 10 kilometrov dolge drage. Po njej teče med gorami sicer zelo stisnjena, pa po več metrov globoka Crnojevička rjeka, ki izvira iz velikanske pe-

čine nad mestecem Rjeka. Prav za prav sega dolgi rokav skadarskega jezera celo do mesteca in ta je jedno najvažnejših občil v Črni gori. Promet po tem naravnem prekopu med Rjeko in jezerom je jako živahen in samo tej okolnosti se ima mestece zahvaliti, da ima tako živahno trgovino in da se more relativno bogato imenovati. Dalje proti celini spaja to mestece dobro izdelana nova cesta na Cetinje.

Skadarsko jezero („blato“) je okoli 40 *km* dolgo in 12 *km* široko ter leži le kakih 10 *m* nad morsko gladino. Na vzhodni strani je zelo plitko in prehaja polagoma v močvirje, na zahodni strani je pa povsodi plovno za največe ladje. Po njem vladata burja in jug ravno tako kakor po morji in oba ta dva vetra postaneta lahko nevarna ladjam. Brez dvombe bilo je to jezero nekdanj globok morski zaliv. Reka Drim je pa pozneje nanesele toliko tvarine iz albanskih gora, da se je voda pri Skadru (Scutari) zajezila in da se sedaj le še po zelo lenem odtoku v morje izliva.

Ta odtok se imenuje Bojana. Čeravno je ta reka na naših kartah navadno le s tanko črto za-

znamovana, vendar je ona v resnici jedna najvodnatejših rek vse naše celine ter za Donavo in Savo najvažnejša reka Balkanskega polotoka. Bojana je vsega vkup okoli 30 *km* dolga, več sto metrov široka in še ob bregovih mnogokrat po 5—10 *m* globoka. Smatramo jo lahko kot naraven podaljšek črnojevičke rjeke in nosila bi lahko največe ladje, ko bi se njen tok uredil. Kmalu po iztoku Bojane iz skadarskega jezera izliva se v njo skoro navpično desni rokav Drima (takoimenovana „Drinassa“) in zajezuje odtok Bojane ter prouzročuje poplavljenje ravnine na severni in vzhodni strani skadarskega jezera.

Zdaj je Bojana plovna za večje ladje le kakih 20 *km* od njenega izliva navzgor, namreč do kraja Oboti. Ko bi se pa Drimov rokav zopet napeljal v glavno strugo in bi se ob Bojani napravila kamnata obrežja, spremenila bi se ta reka v jedno najizvrstnejših vodnih cest na svetu. Ob jednom bi izginila močvirja ob skadarskem jezeru, Črnogorci bi si pridobili premnogo najplodovitnejše zemlje in dobili bi ob jednom tudi najpripravnejšo trgovinsko pot za svoje pridelke. Stroški za tako uravnanje bi

bili res veliki ali povrnili bi se že iz samih plodov, ki bi jih prinašala osušena zemlja. *)

V Virbazaru si najmemo čoln in potem se izročimo jeklenomodrim valovom skadarskega jezera, katero tako radi primerjajo bodenskemu na Nemškem. Čoln nas vozi naravnost proti vzhodu mimo otokov Lesandra in Vranjina, na katerih se vidijo sive razvaline nekdanjih turških kul. Ta dva otoka sta namreč poprej še spadala pod turško oblast in jedini črnogorski otok je bil Čakovica, nasproti izlivu Crnojeviške reke.

Prevoz traja blizu uro in po izlivu rečice Plavnice prispemo v selo jednakega imena. Tu si najmemo kola (voz) in v treh dobrih urah se pripeljemo po novi cesti do Podgorice. Ravnina na levi in na desni je dobro namočena, z drevjem in

*) V zadnji številki „Glas Crnogorca“ čitamo, da je g. Čikoni, načelnik stavbinske firme „Čikoni in Pongrac“, ki je izvršila regulacijo dolenje Neretve, potoval čez Cetinje v Skadar, da si ogleda skadarsko jezero, Bojano, Kir in Drim. Ta firma se hoče ponuditi cesarski otomanski in knežji črnogorski vladi, da sprejme in izvrši regulovanje voda okoli skadarskega jezera in posebno Bojane, da bode mogoče z velikimi parniki po njej plaviti.

grmovjem gosto obrastena, vender pa daje le slabe pridelke, ker je pogostnim povodnjam podvržena. Kljubu temu srečujemo pogostoma še precej velika sela, n. pr. Golubovci, ki ima baje do 200 „kuć“ (hiš). Ob levi roki, na drugi strani Morače, katera se pa ne vidi, vzdigajo se vapnene kleči prave „Črnogore“ (t. j. žalostne, nesrečne gore); na desni pa moli iz neprezorne ravnine osamljeni Hum do 254 m, a nad njih štrle severoalbanski velikani (n. pr. Dečnik 2643 m) do nebotečne višine.

Blizu na polovici pota moramo čez precej široko reko Cjevno, ki se nekoliko niže doli v Moračo izliva. Nekdaj je bil tukaj lep kamenit most ali sedaj stoji melanholično le še jeden obok nad vodo. Tam zraven je tudi razdrt mlin in siromašen „han“ (krčma). Na severni strani Cjevne se začenja zgodovinsko slavnoznana Zeta. Tamkajšnja ravnina ni zadosti namočena in zato je večinoma z ostrim kamenjem posuta stepa brez drevja. Nikjer ne zapazi utrujeno oko obdelane zemlje, da niti prsti ne, ampak golo, kamenito ravan. Le tu pa tam opaziš kakega razcapanega dečka, ki pase mršave in kuštraste ovce. Ob levi strani ceste se

vleče nizko, skalnato gričevje in na njem stoji osamljena cerkvena, ki ve marsikaj povedati o ljutih bojih med kovoločnimi Turki in junaškimi Črnogorci.

Turki so jo bili večkrat razdrli, ali kristjani so jo vselej zopet pozidali. Izprosili so si od turškega paše dovoljenje, da jo sme priti posvetiti črnogorski vladika Danilo (l. 1692). Ko je pa prišel na mesto, zgrabili so ga Turki in odpeljali ga v Podgorico ter ga ob mestnih vratih obesili pod pazuhama, da je trpel strašanske muke. Po noči pa pride zvest pop, postavi se s plečami pod vladikine noge, ga malo prizdigne, da mu olajša trpljenje, in ga okrepča s prineseno brano. Kmalu potem se je posrečilo premilim prošnjam kristjanske občine sprositi slobodo mučenemu vladiki, ki se je potem krvavo maščeval nad Turki.

Podgorica leži na obširni ravnini, katero od zadej zapira neizmerna množina vzhodnočrnogorskih velikanov (Prekornica, Magovnik, Vjeternik, Orahovski Hum), pred vsemi pa Kučki Hom ali Kom, 2448 m). To je pa tudi jedina slikovitost, katero nam podaja lega Podgorice. Njene hiše se skoro popolnoma izgube v obširni, jednolični rav-

nini. Ob desni strani se vidijo na vsakem griču kule in druge utrdbe, iz katerih so strahovali prebivalce nižje ležečega polja. Od zadej se dobro razločuje na griču stoječa pravoslavna cerkev, bolj na levo (na desni strani Morače), pa močna kula, do katere vodijo cikcakaste rede gori. Bolj blizu mesta postajajo tudi tla prijaznejša in živejša. Nad peščno podlago nanosil je človek prst in oranico, ki rodi smokve, vrtnice in izvrsten duban (tabak).

Skozi temna vrata pride se mimo stolpa z uro („sahat-kula“) na glavni trg ali pazar, katerega obdajajo od vseh stranij odprte kolibe s znanimi orijentalnimi predmeti. Posebno pa vidimo po teh prodajalnicah nenavadno veliko množino svetlega in bleskečega orodja razstavljenega. Prava mešanica vseh mogočih ver in narodnostij Balkanskega polotoka se nam predstavlja v javnem življenji na pazaru. Tu vidiš poleg lepo oblečenih (na civilni, črnogorski, albanski in turški način) tudi razcepane berače in cigane, zagrnene in nezagrnene ženske. Na glavah zapaziš fese, kape, turbane in slamnike. Z jedno besedo: vse ti pravi, da se nahajaš v pravem orijentalnem mestu, čeravno te čedne sve-

tiljke na zideh opominjajo, da je tudi že v Podgorico začela prodirati evropska kultura.

Podgorica stoji tik levega obrežja Morače, tam, kjer se Ribnica v njo izliva, 43 m nad morjem. Glavna ulica drži ob Ribnici in ob vrtih, ki se nahajajo pri sovodnji skoro naravnost od zahoda proti vzhodu ter je tesna in večkrat zakrivljena. Tlak je kamnit, ali zelo neroden. Od te ulice vodijo štiri druge kot zvezdni žarki k vzhodu, jugovzhodu, jugu in jugozahodu. Med temi ulicami so štiri večje in štiri manjše skupine ter nekaj posameznih hiš. Tudi na desni strani Ribnice je še nekaj hiš tik mohamedanskega pokopališča, ki leži na spodnjem obronku okroglega griča, na katerem stoji prostorna in lepa pravoslavna cerkev. Ceste vodé iz mesta na vse strani, med drugim tudi na severno in severovzhodno ob Morači in Ribnici, čez katero drže trije leseni mostovi.

Mesto ima pet mošej in okoli 600 hiš. Če se računi na vsako hišo po 5 duš, šteje torej Podgorica kakih 3000 prebivalcev. Ob času bojev med Turki in Črnogorci se je bilo prebivalstvo za polovico zmanjšalo; pozneje pa, ko sta se povrnila

mir in stalni red, naraslo je zopet prebivalstvo do omenjenega števila in narašča še vedno.

Podgorica ima za ondote razmere dobro gostilno, ker so v prvem nadstropji tri sobe z več posteljami na razpolaganje. V pritličji je navadna zakajena gostilna z jako primitivno opravo. Nasproti temu je pa krčmar neizrečeno prijazen, podaja vsakemu roko ter ga poprašuje za njegovo „junačko zdravlje“ in za zdravlje vseh njegovih sorodnikov, in sicer za vsacega posebej. Na vsako prašanje mora se odgovoriti: „fala (hvala), dobro!“ Poleg vina in rakije dobi se v gostilni tudi medica, katero znajo Kučani (gorsko pleme) izvrstno pripravljati. Ravno taka pijača se dobi tudi v čitalnici („Srbska Zora“), kjer se nabajajo časniki v vseh jezikih.

Razven „kule“ vrh griča na desni strani Morače ni sedaj drugih trdnjav v Podgorici in njeni okolici. Pod turško vlado pa je stala „citadella“ ravno nad izlivom Ribnice v Moračo. Kamnene stopnice vode še sedaj do neke bastije, s katere se uživa lep razgled čez mesto in bližnjo okolico. Visoko tam gori na severovzhodni strani od Podgo-

rice pa se vidijo v nekem stisnemem sedlu ostanki turške trdnjave Medun, o kateri se je l. 1877 toliko čitalo in katero so junaški Črnogorci po zelo krvavem boju sovražnikom odvzeli. Tam mimo vodi zelo rabljena steza v albanske gore.

Pogled na te gore je krasen, zlasti ako je razsvetljava ugodna. Kakor velikansko zidovje vzdigajo se kraj ravnine in jo zapirajo popolnoma. Le proti severu se vidi globoka zareza, po kateri prihaja Morača v ravnino. Orjaške stene in skale kupičijo se strmo jedna vrh druge in navadno vise nad njimi še črni, preteči oblaki, ki delajo te gore še mnogo strahovitejše. Le tu pa tam se vidi na kaki polici majhna, jasno zelena tratica. Ko proti večeru solnčni žarki bolj poševno padajo, izčarajo nam po teh gorah najrazličnejše barvne igre in najfinejše osene v razsvetljavi.

Če pa povesimo svoj prestrašeni pogled nizko dol k dolinici, ki nas loči od teh strahovitih velikanov, zazremo pravo idilično okolico. Lahko šumeč teče tam skozi rečica Ribnica z bistro in in studeno vodo, kakor prava gorska hči. Tam gori mej go-

rami bržkone prosto skače, se peni in jezi, tu doli pa že mora prenašati, da jo kultura v spone kuje. Iz nje so namreč na vse strani napeljane vodotočine, po katerih prihaja koristna mokrota na suho ravnino. Na tako namočenih poljih pridelujejo po tem Podgoričani izvrstno sočivje, dalje kumare, tikve, buče itd.

Podgorica ima zelo ugodno položje in je tudi v resnici prvo trgovinsko mesto v Črnigori. Dalo pa bi se še mnogo več storiti, ko bi se meja proti Albaniji definitivno določila in bi ne bilo treba vedno bati se sovražnih napadov. Pred vsem pa bi bilo treba še več in boljših komunikacij, kakor jih ima sedaj. Zlasti proti jugu do Skadra, kamor vodi sedaj le slaba jahalna pot, trebalo bi novo cesto izdelati. Potem bi Podgorica zares postala najvažnejše mesto v Črnigori in knez bi lahko izpeljal že davno gojeni načrt preložiti svoj sedež z neprijaznega Cetinja tjedoli v milejše podnebje.

Tri četrt ure od Podgorice proti severu se nahajajo razvaline rimskega mesta Doclea. Pot tjegor pelje ob levem bregu Morače. Na polovici pota je „Vezirov most“ čez omenjeno reko, ki z

jednim samim smelim lokom premostuje globoko zajedeno reko. Sezidan je, kakor vsi drugi turški mostovi, tako, da se mora do polovice navzgor, na drugi strani pa zopet navzdol hoditi. Tudi prsobrana na obeh straneh sta tako sezidana, kakor bi imela hišno sleme nositi. Ravno pod mostom je nizek, a zelo mičen slapič. Na drugi strani mesta se cesta deli: južna črta vodi proti Rjeki in Cetinju, severna pa proti Spužu in Danilovemu gradu.

Dva kilometra dalje proti severu izliva se Zeta v Moračo. Čeravno je mnogo širša in ima tudi več vode, vendar mora svoje ime izgubiti in se popolnoma v Morači utopiti. O postanku te poslednje pravijo Črnogorci: „Zrno do zrna, eto (glej) pogača, kaplja po kaplja, eto Morača“. Zeta priteče čisto mirno in tiho po široki dolini, a Morača pri-lomasti z velikim hrupom po ozki, globoko zarezani dolini. Ž njo vsporedno teče potok Širalija, ki se kakih 300 m višje gori v Zeto izliva. Na pravokotnem prostoru mej omenjenimi tremi vodami stala je stara Doclea. Obrežja so povsodi 10—12 m visoka, proti vzhodu pa je bilo mesto zavarovano z globokim in širokim jarkom.

Doclea (a ne: Dioclea) je bila sezidana v I. stoletji po Kr., razrušena pa bržkone v VII. stoletji, kakor vsa druga mesta po Dalmaciji. Krivo je mnenje, da se je tam rodil cesar Dioklecijan in da si je po tem mestu pridejal svoje vladarsko ime (Dio-Kles, Dio-Kletes, Dio-Kletianus, t. j. tisti, ki je od Dija=Zevsa dobil svoj slavo). Mesto je bilo obzidano, imelo glavna vrata na severni strani (moral je torej biti most čez Širalijo), a pitno vodo je dobival od jugovzhodne strani iz Cijevne. Mesto ni bilo veliko, kajti njegov obseg znašal je le kakih 2250 m.

Do lanskega leta se v Docleji ni nikoli sistematično kopalo. Koncem januarja 1890 pa je začel ruski profesor Pavel Apolonovič Rovinski, ki že nad 10 let v Črnigori živi, na povelje črnogorskega kneza razkopavati rušine doklejske. Našel je poleg mnogih novcev, nakrasnin in nadpisnih kamenov velikansko poslopje (61·5 m dolgo, 13 m široko) z absido, o katerem se misli, da je moglo biti starokrščanska bazilika, kjer je imel tudi škof svoj sedež. Tla so deloma z mozajikom pokrita, a ob stenah so stali štirivoglati, zidani stebri. Črnogorci imenu-

jejo to poslopje „carski dvor“. Izkopavanja se nadaljujejo in najdene starine hranijo v posebnem muzeji na Cetinji.

Ko so Srbi v VII. stoletji posedli kraje okoli stare Docleje, sezidali so mesto razrušenega rimskega mesta župni grad Ribnica, kjer je tekla zibelka srbski kraljevi rodovini Nemanjevičev. V drugi polovici XV. stoletja so Turki premagali vso Zeto in postavili l. 1474 sedanje mesto Podgorico (Dr. J. Šafařík, *Acta archivi Veneti*, Belgrad 1860, II. 547).

Po prihodu Srbov imenovala se je vsa dežela ob Morači, Zeti in skadarskem jezeru Dioklia in celo jadransko morje imenujejo starejši srbski pisatelji „more dioklitijsko“. Od XIII. stoletja naprej pa je izginilo to ime in na njegovo mesto je stopil izraz Zeta (Zenta), ki se je delila v gorenjo (stara Črnagora) in v dolenjo (ob skadarskem jezeru in ob morji okoli Bara in Ulcinja). O tej deželi nam poročata največ Konstantin Porphyrogenetos (pisal okoli l. 949) in Presbyter Diocleas („pop dukljanski“), ki je napisal okoli 1143—1153 v Baru svoje delo „Regnum Slavorum“,

koje ima sicer polno zgodovinskih neresnic, ki pa podaja mnogo važnejših topografskih vestij. Najbolj pa pojasnjujejo srednjeveško zgodovino teh krajev listine dubrovniškega arhiva, katere že mnogo let neumorno preiskuje češki učenjak dr. Konstantin Jireček (primeri njegovo: Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters).

Dioklia je segala na jugu do meje *dračke* (Durazzo) pokrajine, torej najmanj do reke Drima, na zahodu do morja in do bokokotorskega zaliva pri Risnu. Od tod je držala severna meja nad izvori Zete (klanec Duga) in Morače do Tare. Glede vzhodne meje piše Porphyrogennetos, da „se v gorah približuje pravi Srbiji“. Ta pisatelj našteje v Diokliji le tri velike gradove, pop dukljanski pa že pozna v njej deset županij, katerih imena je pa težko tolmačiti (primeri omenjeno delo Jirečkovo str. 21 in 22).

Nemanjevići so bili razširili srbsko cesarstvo daleč proti jugu ter prisvojili si vso Albanijo, Epir, Macedonijo in Tesalijo. Temu nasproti pa so dajali

kraje ob jadranskem morji manjšim knezom iz nemanjeviške rodbine, ali pa jih prepuščali svojim udovam in prestolonaslednikom. Tako so se ti kraji vedno bolj odtujili srbskemu carstvu in ko je začela pešati moč Nemanjevičev, prisvojili so si Zeto knezi Balšići (okoli l. 1350), ki so vladali nad šestdeset let po dolnji Zeti in razširili svojo državo proti vzhodu do Prizrena, proti jugu pa do Drača in Valone (Avlone, Apollonia). Proti njim so se vzdignili v polovici XIV. stoletja Crnojevići, ki so po ustnem sporočilu od l. 1358—1516 vladali v Črnigori.

Prvi Crnojevići se v zgodovinskih listinah spominjajo od začetka XIV. stoletja naprej. Počasi so začeli širiti v gorenji Zeti svojo oblast in iztiskati Balšiče, s katerimi so se dolgo bojevali. Že l. 1392 se imenuje Radič Crnojević „dominus Zente et Budve“ (Miklosich, Die serbischen Dynasten Crnojević, Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften, CXII., str. 66). Ivan Crnojević, gospodar Črnegore, uzel si je Benečanko Katarino Orio za ženo (Benečani so si bili prisvojili l. 1420 Kotor in župo Grbalj dalje proti jugu). Njegov sin Jurij

se je imenoval „vojvoda Žabljaka (trdnjave blizu izliva Morače, kjer je stoloval), gospodar Črnogore in lepega dela Albanije“. Tudi on se je oženil z neko Benečanko, hčerjo Antona Erizza. Njemu je odvzel sultan Bojazid I. 1496 vsa posestva v Albaniji in ob skadarskem blatu, zato se je izselil v Benetke, potem v Rim in nazadnje v Carigrad, kjer se je poturčil. O njem znajo Črnogorci še mnogo junaških pesnij prepevati.

Jurijevemu bratu Štefanu ni ostalo drugo, nego prava Črnagora, in od tam gori so začeli črnogorski sokoli večno vojno proti sovražniku krščanstva. Ustno sporočilo pripoveduje, da je Jurij, ko je pobegnil, izročil posvetno oblast cetinjskemu metropolitu in od tedaj naprej da je bila vlada v Črnigori teokratična. Ali zgodovinski viri o tem nič ne vedo (Miklosich, str. 79), nego le v letih 1833 – 1852 je bil cetinjski vladika istočasno tudi posvetni vladar, dokler nesta Avstrija in Rusija poslednjega leta priznali Danila I. kot „knjaza“ Črnogore. Po Jurijevem begu so se imenovali črnogorski vladarji „vojvode“, v beneških listinah pa „guvernadur“, ali včasih tudi „sandžak“. Ta oblast pa je bila le vo-

jaška, v mirnih časih pa so živeli Črnogorci popolnoma brez skupne vlade (Vuk-Karadžić, Montenegro und die Montenegriner, Stuttgart 1837, str. 30). Po l. 1516 so vladali Črnogoro vojvode Katunski, ter za njimi Vukotiči in Radonjići. L. 1697 pa podeli ljudski zbor na Cetinji dedno vladarsko oblast rodovini Petrović iz plemena Njeguš, ki še sedaj vlada v Črnigori.

Vzgredno s krvavim bojevanjem in odbijanjem turškega jarma širili so junaški Črnogorci tudi duševno prosveto. Že l. 1493 utemeljil je Ivan Crnojević samostan na Cetinji po pravoslavnem obredu sv. Vazilija, v katerem je bivalo poleg metropolita še 25 menihov ter 40 dijakov in spreobrnjencev. In ravno istega leta utemelji menih Makarij tiskarno v samostanu, ob času, ko je bilo tiskarstvo še le v povojih! In sedaj, po srečno dokončanih bojih s Turki, čaka hrabre Črnogorce premnogo kulturnega dela okoli skadarskega jezera, katerega so se v resnici tudi z vso resnobo že lotili. Bog jim podeli zaželjeni uspeh!

Na koncu teh potopisno-zgodovinskih črtic dostavim naj še zanimivo dogodbico, ki se večinoma

tiče Crnojevičev, ki se je pa vsaj deloma vršila na slovenskih tleh. Znano je, da se je prva beneške vojska neizmerno dolgo vlekla in da so bili ob avstrijsko-beneški meji vedni prepiri mej obojestranskimi podložniki. V Vormsu se je bil sicer cesar l. 1521 pogodil z Benečani, kateri kraji naj ostanejo pod Avstrijo in kateri naj pripadejo Benečanom, ali to pogodbo je bilo težko izpeljati zaradi mnogo zapletenih mejnih prašanj. Obedve vladi sta izbrali mejni komisiji, ki naj bi določili mejno črto. Avstrijska mejna komisija je zborovala v Gorici in Gradišči ob Soči. Član te komisije je bil tudi Ljubljanski knezoškof Krištof Ravbar (1493 do 1536) iz znane močne rodovine kranjske. Ta mož se je bil že cesarju Maksimilijanu tako prikupil, da si ga je izbral za „višjega bojnega komisarja“ in ravno tako zaupanje in čast je užival tudi pri nadvojvodi Ferdinandu.

Poveljnik benečanske granice je bil takrat Krištof Walderstein, isterski plemič iz Račic, ki je imel svoj glavni kvartir v Maranu, trdnjavi med lagunami onstran sedanje avstrijske meje. Ta je bil poslal koncem leta 1522 nekega Dalma-

tinca Jerolima iz Zadra in nekega Čeha („ain Becham genannt Tscheho“) po morju, da naj pre-skrbita žita za trdnjavo Marano, ali izostala sta nad štiri mesece. Ko se je morala sè žitom nakr-cana ladja pred nevihto zateči v luko Budva (med Kotorom in Barom) in tam več dnij čakati ugod-nega vetra, prišel je poslanec črnogorskega vojvode Škenderbega Crnojevića s svojim pisarjem in dvema slugama in ker ni bilo druge pripravne ladje v luki, ki bi bila v Benetke namenjena, pri-silil je benečanski župan v Budvi Čeha, da je moral sprejeti poslance na brod, drugače ne bi bil smel odplavati. Ker pa na brodu ni bilo več kot pet kristjanov, katere bi bili nadošli štirje „Turki“ lahko premagali in ubili, ukazal je župan še trem kristjanom na brod. Poslanec je plačal koj dvanajst dukatov prevoznine in potem so se odpeljali.

Ko je srečen veter ladjo prignal blizu ma-ranske luke, zapustil je Čeh skrivej in po noči brod ter prišel pod ozidje maransko in dal straži razumeti, da ima na ladji „turško“ poslanstvo, ki ga sili v Benetke voziti. Če se to zgodi, nedobi Maran žita in nastala bode lakota. Vrhu tega je

„Turek“ *) tudi cesarjev sovražnik in brez spremstva, zato bi bilo dobro ujeti ga. Na to se poda Walderstain s štirimi barkami in vojaki jedno nemško miljo daleč proti ladji, približa se jej najpoprej z jedno barko in nekaterimi hlapci, ki so tudi zahtevali, naj jih ladja sprejme za Benetke, potem pa je z drugo barko prišlo toliko hlapcev na ladjo, da so Turke in Budvance zvladali in jih ujeli. Waldstain je zapovedal Čehu, naj jadra v maransko luko in potem koj poročil mejni komisiji v Gorici, kaj se je zgodilo. Ta je sporočila stvar škofu Ravbarju in ga prosila, naj pride k izpraševanju „Turka“, kar je tudi rad storil.

Komisija je koj razumela, da je „Turk“ razumen človek, (pogovarjala se je z njim bržkone slovenski, a on je odgovarjal srbski) in da mu je Bosna ter moč turškega sultana posebno dobro znana, zato je sklenila poslati ga k Ferdinandu v

*) V XVI. stoletji so imenovali pravoslavne Srbe le „Turke“. Če piše torej Trubar, da bo s pomočjo cirilice celo „Turke“ spreobrn timeri, misli pri tem le na Srbe pod turško oblastjo.

Dunajsko Novomesto. Pri poslancu so našli nekaj pisem, katera je bil poslal njegov gospodar Škenderbeg v Benetke. Jedno pismo je bilo namenjeno dožetu in senatu beneškemu, v katerem se je Škenderbeg pritoževal, da se Benečani ne drže mira, katerega so sklenili sè sultanom in zato, da črnogorski podložniki škodo trpe; v drugem pismu prosi Škenderbeg, da naj dovoli republika prosto izvažanje platna in sukna; v tretjem pismu priporoča obe ti dve stvari Benečanu Andreju Gritti; v četrtem prosi istega, naj posreduje, da dobi Črnogorec Štefan premoženje, katero mu je zapustil v Benetkah umrlí brat; s petim, šestim in sedmim pismom pa pošilja Škenderbeg svojim sorodnikom in prijateljem v Benetkah pozdrave in darove (sir in postrvi). Ta pisma so pisana s cerkveno cirilico in v staroslovenskem jeziku. Komisija jih je dala prestaviti na nemški jezik, kar dokazuje, da so že takrat ta jezik gojili tudi zunaj mej njegovega področja. Originale in prevode je poslala komisija s „Turkom“ vred na Dunaj, kjer se še sedaj branijo v dvorni biblijoteki. (Obelodanil jih je ranjki Miklosiç l. 1886 v CXII. zvezku akademičnih „Sitzungsberichte“.)

S „Turkom“ je komisija poslala tudi njegovega pisarja na Dunaj, njegove sluge pa, ki so bili zabiti, samoglavni in surovi, dala je zapreti v stolp na Ljubljanskem gradu („an den zwen Turkhischen knechten haben wir vns nicht erfarn mugen, dann bey denselben ist khain sonder verstanndt, allain ir Turkische ajgenwilligkait, grob vnd vnachtper leut sein, darumb haben wir dieselben zwea gegen Laybach in das slofs zuuerwaren im thurn ordnung geben vnezt auff weitem e. f. d. beuelh“).

„Turški“ poslanec je imel pri sebi tudi nekoliko tisočin posušenih malih rib in tisoč petsto ducatov, s katerimi bi bil moral žamet, svilo in obleko za svojega gospodarja nakupiti. Ribe je ukazala komisija poprodati, da se ne pokvarijo, denar in druge stvari pa je shranila. Glede denarja, o katerem je v pismih govor, komisija ne ve, ker ga ni toliko našla, nego prepušča stotniku maranskemu, naj on za ta denar odgovarja. Pri izpraševanju na Dunaji je „Turk“ izjavil, da mu je dal njegov gospodar vrečo denarja na pot, zapečateno z njegovim lastnim prstenom. V pismih je bil govor o 15.000 dukatih. Jetnik je izjavil, da ve, ka je bilo v vreči

za 200 dukatov srebrnega denarja ali koliko da je bilo zlata, tega ne more vedeti, ker je Škenderbeg vrečo sam zapečatil.

Tri kristjane iz Budve je komisija izročila Jeronimu, naj jih pelje v Benetke in tudi glede ujetega „Turka“ in njegovih slug prosili so Jeronim, Čeb, Krmar in Walderstain, naj jih jim nadvojvoda zopet izroči, potem ko bode on od njih izvedel, kar mu je znati potreba. Poslanstvo je imelo seboj tudi sedem turških psov, dva godna jastreba in dva mladiča. Štiri pse in jednega jastreba poslala je komisija po Walderstainu nadvojvodi v Innsbruck. Nazadnje poroča še komisija vladarju, da nameravajo Benečani 500 konjenikov pod vodstvom Malateste in Merkurija na Furlansko poslati, a ne zna se iz katerega namena. (Gorica, 4. marca, 1523.)

Potem je komisija „Turka“ še izpraševala, kakšno politično nalogo ima v Benetkah izvršiti. Poslanec odgovarja, da je turški sultan naložil Škenderbegu, naj ta ustanovi mejo proti beneškim posestvom jedno italijansko miljo daleč od morja. Za tem pripoveduje, da je Soliman blizu dva meseca oblegal Rodos, sezidal tam bastijo s 300 hi-

šami, potem pa odjadral v Carigrad, pustivši na otoku Perin-pašo s 40.000 možmi. Pri obleganji je imel Soliman 500 ladij, ali 12 so mu jih kristjani razbili in vsega vkup je izgubil 47.000 mož. Ko bi bil sultan Rodos premagal, šel bi bil potem se svojim brodovjem nad Italijo in Napolj, ker pa ni mogel Rodosa premagati, obrnil se je proti Ogerskemu in se nahaja že v Sofiji. Sultan ima kacic 30 let, ime mu je „Salaman“, on hoče pri vsaki bitki in pri vsakem naskoku prisoten biti, ali drži se tako daleč, da ga kroglice ne morejo zadeti. Dokler je on prisoten, morajo se njegovi ljudje bojevati, tudi če bi imeli vsi poginiti; ko pa on odide, lahko odnehajo vojaki. V Bosni je vedno kakih 10.000 vojakov, katerim je zapovedano, da morajo mejo varovati in Hrvaško napadati. O cesarju Karlu in o drugih krščanskih vladarjih imajo Turki dobro mnenje, ali znano jim je pa tudi, da so med seboj nejedini. Bosenskemu paši je dolžan pomagati tudi mostarski, ali oba skupaj premoreta le 25.000 dobrih in slabih konjenikov.

Velikemu kancelarju in dvornemu svetovalcu dolenjeavstrijske vlade je povedal „Turek“, da so

mu tudi v Gorici 50 dukatov siloma vzeli. Dalje, da je mnenje razširjeno, da ako ne pride Ivanovcem pomoč iz Španije, da je Rodos za nje izgubljen. Če bode Rodos padel, oborožil bode Soliman novo brodovje z veliko vojsko in pojde nad Italijo, če ne pa se obrne proti Ogerskemu. Sultan ukazal je 10.000 malih ladij narediti, tako da lahko deset konj jedno vleče, in te ladvice misli rabiti na Donavi pri sv. Andreji in grškem (t. j. srbskem) Belemgradu. Sultan ima na razpolaganje okoli 80.000 konjenikov, samo v Algiru ima 5000 konjenikov, da stražijo to deželo. Povsod ob morji je sklenil sultan mir, samo da se lahko z večjo silo vrže na Ogersko. V Bosni pa da sultan nema več, nego 4000 konjenikov in 6000 pešcev.

S tem je bilo presliševanje „Turka“ dokončano. Kaj se je potem ž njim zgodilo, o tem nam ne pove nobena listina. Bržkone so ga po komisijnem nasvetu v Benetke poslali, ali svojega denarja gotovo ni več videl. To je bil bržkone prvi Črnogorec na slovenski zemlji in gotovo je vedel o svojim rojakom mnogo čudnega pripovedovati naših deželah, če se je sploh še vrnil v svojo kršno Črnogoro!